

ФРАНЦУЗЬКО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА 1812 Р. В МАТЕРІАЛЬНИХ ПАМ'ЯТКАХ БІЛОРУСІВ

***Анотація.** Досліджено висвітлення французько-російської війни 1812 р. в матеріальних пам'ятках Білорусі. З'ясовано, що більшість пам'яток з'явилися у XIX – першій половині XX ст. З 1991 р. в Білорусі проходить відновлення пам'яток, пам'ятні акції, ведеться боротьба між національним та «офіційним» поглядом на війну.*

***Ключові слова:** Білорусь, французько-російська війна, пам'ятки.*

***Abstract.** The coverage of the Franco-Russian war of 1812 in the material monuments of Belarus has been studied. It was found that most of the monuments appeared in the XIX – first half XX century. Since 1991, Belarus has been restoring monuments, commemorative events, and fighting between the national and «official» views on the war.*

***Keywords:** Belarus, the Franco-Russian War, monument.*

Французько-російське протистояння 1812 р. позначилося на долі всіх народів, які проживали на теренах Російської імперії. Зокрема на теренах Білорусі пройшли одні з ключових битв війни: битви під Кобрином, Полоцьком, Вітебськом, переправа через річку Березино та ін. В пам'ять про події війни 1812 р. на території Білорусі встановлені монументи, пам'ятні дошки, обеліски. Вивчення матеріальних пам'яток про війну 1812 р. дасть змогу зрозуміти концептуальні засади державної політики пам'яті в сучасній Білорусі.

У Республіці Білорусь налічується понад 15 тис. пам'яток історії та культури, серед них чимало пов'язаних із війною 1812 р. Пам'ятники та пам'ятні знаки присвячені війні 1812 р. встановлені в Брестській, Вітебській, Гродненській, Мінській та Могилівській областях Білорусі.

В увічненні подій 1812 р. на теренах Білорусі простежуються чотири основних періоди. Перший хронологічно охоплює 30–50-ті роки XIX ст., другий пов'язаний зі 100-річним ювілеєм (1912 р.), третій – із 150-річчям війни 1812 р. (1962 р.). Після проголошення Республіки Білорусь (1991 р.) визначився четвертий період увічнення пам'яті про воєнні події 1812 р., в якому стає можливим виділити підперіод: у 2012 р. в Білорусі відзначали 200-річчя війни.

Слід зазначити, що більшість пам'яток з'явилися у XIX ст. та присвячені 100-річному ювілею. Значна частина монументів та пам'ятних знаків присвячена виключно російським військовим, характерно, що більшість пам'яток навіть встановлювалися на кошти військових. Зокрема, у 1913 р. у Кобрині був відкритий монумент, створений за кошти, зібрані солдатами, офіцерами та жителями Гродненщини. Один із написів на монументі такий: «Російським воїнам, які здобули першу перемогу над військами Наполеона в межах Росії 15 липня 1812 р.».

Значна частина пам'яток XIX – початку XX ст. містить символи Російської імперії. Яскравим прикладом є пам'ятник, встановлений у 1912 р. у Вітебську, виконаний І. А. Фомінім у традиціях російського класицизму XVII – початку XIX ст. Монумент, що зберігся до наших днів, є 26-метровим 4-гранним монолітним обеліском з двоголовим чавунним орлом на кулі. Також на 100-річчя війни коштом Ямбурзького уланського полку було споруджено обеліск у с. Воро́ни (зараз агромістечко Вітебського району). На меморіальній дошці висічено

напис: «Тут Ямбурзькі драгуни жовтня 1812 р. під командуванням свого славного полковника Столипіна розтрошили каре французької піхоти і взяли в полон генерала Пуже та його артилерію». Вище плити у вигляді ліпного декору вміщено «всевидюче око», а під написом – вензель імператора Олександра I [4; 2, с. 200].

Розповсюдженими в імперський період були пам'ятники-каплиці. Однією з найвідоміших є каплиця біля села Солтанівки Могильовської області. Проект виконаний у класичному стилі в 1914 р. капітаном 2-го саперного батальйону Михайловим. Головна ікона каплиці «Христос, що молиться» була написана рядовим 159-го піхотного Гурійського полку Мяздриновим. Меморіальні дошки, укріплені на каплиці з трьох сторін, оповідають про бій та його учасників.

У період БРСР не змінювали наративу щодо значної участі російських військових у битвах на теренах Білорусі, війна 1812 р. отримала назву «Вітчизняна війна». У 1962 р. в Пінську було встановлено пам'ятний знак на честь взяття міста російськими військами у липні 1812 р. Композиція є гранітною брилою з меморіальною дошкою і написом: «Тут у липні 1812 р. російські війська під командуванням І. С. Жевахова вступили у бій з ворожим загоном і захопили гармату – перший в історії Вітчизняної війни трофей».

З 1991 р. в Республіці Білорусь відбувається переважно відновлення пам'яток XIX – поч. XX ст. та перепоховання. Зокрема, у 1992 р. було відновлено монумент до 180-річного ювілею Березинської переправи у селі Брилі, упорядкований у 2002 р. майданчик перед Борисівським тет-де-поном – укріпленнями перед мостом через Беризу, які з 1926 р. вважаються пам'ятником історії [2, с. 245; 3; 4].

У 2012 р. в Білорусі пройшли пам'ятні заходи, присвячені 200-річчю війни 1812 р. У Борисові в листопаді 2012 р. відбулося відкриття Будинку-садиби Івана Колодєєва – збирача артефактів війни, а в церкві Святої Трійці міста встановлено пам'ятний знак на честь вченого [4].

У сучасній Білорусі переважають власне білоруські репрезентації подій війни. Зокрема, історики обґрунтовано відмовилися від використання понять «Вітчизняна війна» та «партизанський рух» і пропонують використовувати назву «франко-російська війна». Однак, перегляд радянських догм викликає гостру критику у представників так званого «західного русизму», які пропонують альтернативні трактування подій, тенденційно підходячи до відбору та інтерпретації фактів, прагнучи перетворити історію на знаряддя ідеологічної боротьби [1, с. 223].

Варто зазначити, що на теренах Білорусі є пам'ятки, встановлені іноземними організаціями та установами, які представляють погляд на війну насамперед як на людську трагедію. У 1997 р. на Брилівському полі було відкрито «французьку пам'ятку» на честь солдатів, які загинули під час форсування Березини. Написи на дошці виконані французькою та білоруською мовами і свідчать: «На цьому місці армія Наполеона форсувала річку Березину 26–29 листопада 1812 р. Вшанування пам'яті солдатів, які загинули в ту годину. Фернан Бакур, директор Центру наполеонівських досліджень. Париж». У 2002 р. було відкрито новий меморіал до 190-річчя подій Березинської переправи – «швейцарський» пам'ятник загиблим воїнам. Монумент являє собою бронзову скульптуру висотою

3,5 м у вигляді фігури вмираючого античного юнака-воїна. Він символізує всіх загиблих під час війни 1812 р. на території Білорусі, незалежно від національності та віросповідання. Прапор, що падає на воїна, підхопив могутній орел, що символізує військову доблесть [4].

Отже, в Республіці Білорусь знаходяться монументи, каплиці, обеліски та інші пам'ятні знаки, які увічнюють події французько-російської війни 1812 р. Більшість пам'яток встановлені протягом XIX – початку XX ст. і були приурочені до ювілеїв війни. Незважаючи на те, що білоруси були представлені в російській армії, більшість пам'яток створені в імперський період і присвячені російським солдатам. У радянську добу продовжився наратив про російського солдата, який звільняв білоруські території, війна 1812 р. отримала назву – «Вітчизняної війни». Після 1991 р. в Республіці Білорусь відбувається відновлення пам'яток, перепоховання учасників, у 2012 р. пройшли пам'ятні акції та заходи, приурочені до 200-річчя війни. В сучасній Білорусі переважають саме національні погляди на події війни, однак досі ведеться боротьба між представниками національного та директивного напрямів білоруської історичної науки, і в питаннях репрезентації війни 1812 р. також.

Джерела та література

1. Дулов А. Н., Юрчак Д. В. Репрезентации войны 1812 г. в современных учебниках по истории беларуси для школы и вуза. *Война 1812 года: события, судьбы, память: материалы международной научно-практической конференции, Витебск, 17–18 мая 2012 г.* Витебск. 2012. С. 220–223.
2. Лукашевич А. М. Памятники и памятные места 1812 года в Беларуси. Минск: Харвест, 2012. 287 с.
3. Память о войне 1812 года в Беларуси. URL: <https://niab.by/newsite/by/content/all/%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B5-1812-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%B2-%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8>
4. Проект «1812 год в истории Беларуси». URL: <https://www.nlb.by/content/informatsionnye-resursy/elektronnye-informatsionnye-resursy-resursy-natsionalnoy-biblioteki-belarusi/virtualnye-proekty-vystavki-i-kollektsii-virtualnye-proekty-biblioteki/1812-god-v-istorii-belarusi/>